

SISÄLLYS

OSA 1

1 Kohti hyviä oppimisen tiloja.....	11
Koulun muuttumattomuuden myytti.....	13
Hyvän oppimisen henkinen tila.....	21
Muuttuva maailma – muuttuva osaaminen.....	29
Älä opeta!.....	37
2 Millainen on hyvä lapsille, on hyvä meille kaikille.....	45
Ihmisen mittakaava.....	47
Arvojen ja tilojen maailma.....	55
Sisäinen maailma ympäristön peilinä.....	65

OSA 2

3 Pedagogiikasta arkkitehtuuriin – kehollisuudesta kauneuteen.....	75
Suunnitellaan tila.....	77
Muoto, sisältö ja kauneus.....	87
Yhdessä hyvää tilaa.....	95
Kymmenen hyvää vinkkiä I.....	103
4 Oppimisympäristö opettaa: luokasta metsään, luentosalista torille.....	109
Pihat, puistot ja pusikot.....	111
Puolen hehtaarin metsä.....	121
Yhteinen kaupunki, yhteinen kylä.....	129
Muisti- ja tietotilat kunniaan.....	137
Kymmenen hyvää vinkkiä II.....	144

5 Sillä, kenen kanssa opimme, on väliä.....	149
Ihmisen supervoima: yhdessä oppiminen.....	151
Tarinoiden voima.....	157
Yhteiset maailmat.....	165
Kielet ja kulttuurit koskettavat.....	173
Kymmenen hyvää vinkkiä III.....	182

OSA 3

6 Nykyaika:	
kulkuri koneiden ja verkkojen maailmassa.....	189
Laskevat koneet ja vempaimet.....	191
Mielen työkalut tiedon rakentelussa.....	201
Media muuttaa meitä.....	209
Kymmenen hyvää vinkkiä IV.....	217
7 Uusi uljas oppimaailma.....	223
Muutetaan virtuaalitodellisuuteen.....	225
Uusia kerroksia todellisuuteen.....	233
Mitä verkossa opimme?.....	241
Tulevaisuus on tehtävä.....	247
Kymmenen hyvää vinkkiä V.....	252

OSA 4

8 Arjen tuolla puolen.....	259
Kauneuden kaipuu.....	261
Maailman äänet.....	271
Älä hosu, katso laiturilta horisonttiin.....	279
9 Miten tehdä oppimiselle tilaa?.....	285
Maastokelpoisuus.....	287
Kehitä ja paranna samalla kun teet.....	293
Oppimisympäristöistä hyvän oppimisen tiloihin.....	299

Epilogi: Miten tämä kirja syntyi?	304
Kirjan käyttöohje	305
Kirjoittajat	306
Viitteet	307
Asiasanahakemisto	314
Henkilöhakemisto	318

OSA 1

1 KOHTI HYVIÄ OPPIMISEN TILOJA

**KAIKESSA
ON HALKEAMA,
JONKA KAUTTA
VALO PÄÄSEE SISÄÄN.
— LEONARD COHEN**

Koulun muuttumattomuuden myytti

Pink Floyd -yhtyeen vuonna 1977 julkaisema albumi The Wall ja siitä vuonna 1982 tehty elokuva ovat paitsi osa länsimaista popkulttuuria myös oppimisen ja opetuksen lähihistoriasta kiinnostuneelle kiinnostava tekele. Usein myös rock-oopperaksi kutsutun teoksen pääarkkitehtina toiminut Roger Waters (s. 1943) kertoo levyllä kuvitteellisesta, isänsä sodassa menettäneestä rock-tähdestä nimeltään Pink.

Tarinassa Roger ammentaa omasta lapsuudestaan sodan jälkeisessä Isossa-Britanniassa. Pommituksen jättämät pelot ja sotatraumoista kärsivät aikuiset piinaavat pientä Pinkiä. Henkisestä vastoinikäymisestä toiseen kulkeminen johtaa siihen, että Pink ryhtyy rakentamaan ympärilleen suojamuuria, omaa psyykettään suojaavaa varustusta itsensä ja ympäröivän maailman väliin. Myös koululaitos saa osansa. Teoksen kuuluisimmassa kappaleessa lauletaan ”we don’t need no education” – emme tarvitse koulutusta, ”we don’t need no thought control” – emme tarvitse ajatusten kontrollointia.

Kappaletta kuunnellessa voi pohtia, mistä kumpuaa Roger Watersin viha koulutusta kohtaan. Voidaan olettaa, että Watersin käymä, vuonna 1900 perustettu Cambridgeshiren poikakoulu oli itsenäiseen ajatteluun taipuvaiselle ja sanavalmiille nuorelle vaikea paikka. Ankea, kasarmia muistuttava rakennus, koulupuvut ja armeijamainen kuri, jota sotatraumoista kärsivät opettajat toteuttivat, ovat varmasti jättäneet Watersiin jäljen. The Wall -levyllä Waters kuvaillee opettajia hirviöiksi, joiden ainoa tehtävä oli kiusata ja häpäistä lapsia, pakottaa heidät tottelemaan auktoriteettia ja murskata lasten itsenäinen ajattelu. Elokuvasa opettaja tunkee liukuhihnan hänelle kuljettavia kasvottomia koulupukuihin puettuja lapsia karttakepillä

lihamyllyyn, josta ulos tulee yhtenäistä jauhelihaa. Luovuus ja yksilöllisyys on tuhottava.

Vaikka The Wall ei luonnollisesti ole dokumentti 1950- ja 60-luvun koulujärjestelmästä Isossa-Britanniassa, siinä esitetty näkemys siitä, miten aikakauden yleinen kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ilmapiiri vaikuttaa kouluun, on olennainen. Koulu toimii aina yhteiskunnan peilinä – heijastaen arvoja ja asenteita, jotka ovat vallalla muuallakin yhteiskunnassa. Toisaalta koulu on aina myös muutosvoima. Koulun kautta voimme tuoda uusia ajatuksia ja ideoita koko yhteiskuntaan. Tällaisesta koulun muutosvoimasta löytyy myös esimerkki Isosta-Britanniasta.

Vuonna 1921 skotlantilainen A. S. Neill perusti Summerhill-koulun. Edelleen toiminnassa olevaa koulua pidetään vanhimpana demokraattisena kouluna. Watersin tapaan Neill oli opettajan lapsi. Vaikka opiskeluaikana hän oli opettamisesta kiinnostunut, journalismi kiehtoi nuorukaista enemmän. Opiskeluaikoina hän kirjoitti kirjallisuudesta, taiteesta ja kulttuurista. Lopulta opettajan ura vei voiton. Maailmanmaineeseen Summerhill-koulu nousi vuonna 1960, jolloin Neill julkaisi kirjan *Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing* (suom. Summerhill, Kasvatuksen uusi suunta, 1968). 1960-luvun kulttuurisessa ilmapiirissä, erityisesti Yhdysvalloissa, Neillin ajatukset koulusta, joka on demokraattinen yhteisö ja jossa opetus lähtee liikkeelle oppilaiden omista kiinnostuksen kohteista, sai vastakaikua. Kirjan koettiin yhtäältä kuvailevan, miten John Deweyn kasvatusfilosofiset ajatukset voidaan laittaa käytäntöön, ja toisaalta viitoittavan tietä kohti kansalaisoikeusliikkeen ajamaa demokraattista, kaikkien yhdenvertaisuudelle perustuvaa yhteiskuntaa.

Deweyn ja Neillin ajatukset demokraattisesta koulusta ovat edelleen suurimmassa osassa maailmaa radikaaleja. Viime vuosikymmenten aikana onkin toistettu väitettä, että jos opettaja siirrettäisiin 100 vuoden päästä historiasta nykyiseen koululuokkaan, hän osaisi toimia myös tässä ympäristössä. Tällä väitteellä on pyritty osoitta-

maan, että verrattaessa koululuokkaa minkä tahansa muun organisaation nyky-ympäristöön, koulut ovat jääneet auttamattomasti kehityksestä jälkeen. Pitääkö väite paikkaansa? Onnistuisiko opettaja vuodelta 1922 oman aikamme koululuokassa? Entä oppilaat? Mahtaisiko nykynuori osata toimia 20-luvun koululuokassa? Tuskin. Vaikka muutos on hidasta, se on kuitenkin edennyt ja se on myös väistämätöntä.

Nykykoulusta voimme tunnistaa monia sellaisia toimintatapoja, jotka vielä 30 vuotta sitten koettiin radikaaleiksi. Useimmissa kouluissa oppilaat kutsuvat opettajia etunimellä. Pulpetteja järjestellään luokassa aina tarpeen mukaan riippuen siitä, miten opiskellaan. Työvälineinä oppilailla on värikyniä, pelejä, rakennussarjoja, tietotekniikkaa ja 3D-printtereitä. Oppilaat opiskelevat ryhmissä, tekevät tutkimusta ja pitävät esitelmiä. Osa opiskelusta lähtee liikkeelle laajemmista teemoista, joita tutkimalla opitaan samalla kertaa siten, että eri oppiaineiden teemat linkittyvät toisiinsa. Myös uudet koulurakennukset ovat kaukana perinteisestä käytävistä ja luokkahuoneista koostuvasta kokonaisuudesta, puhumattakaan 20-luvun kierto- tai kyläkoulusta. Näyttääkin siltä, että koulun muuttumattomuus on myytti.

Vaikka kasvat- ja koulutusjärjestelmät ovat 1900-luvun aikana muuttuneet, on muutos ollut hidasta, eikä se ole tapahtunut systemaattisesti. Muuriin on syntynyt siellä täällä pieniä säröjä ja valon määrä on kasvanut. Olemme kuitenkin edelleen kaukana sellaisesta järjestelmästä, jonka puolesta useat oppimisen ajattelijat, tutkijat ja kansalaisaktivistit ovat toimineet toistasataa vuotta. Useissa hankkeissa muutosta on ajettu kuin käärmettä pyssyyn irrallaan käytännöstä. Laaja-alaisempi keskustelu ja muutoksien perustelut ovat jääneet epäselväksi. Voidaan myös nähdä, että kasvat- ja koulutusjärjestelmän perusteet eivät lopulta ole muuttuneet.

Suuren osan opetusalaan, institutionaalista kasvatusta ja koulutusjärjestelmää historiallisesti eteenpäin vieneistä ajatuksista ja innovaatioista nähdään usein lähteneen yksittäisen ajattelijan visioista ja ko-

keiluista, joita on jonain sopivana hetkenä, osin ehkä sattumaltakin, ryhdytty toteuttamaan laaja-alaisemmin jossain yksittäisessä maailmankolkassa. On kuitenkin hyvä muistaa, että kaikki uudistukset ja kokeilut eivät ole olleet onnistuneita. Osasta ajatuksia ja menetelmiä aika on auttamattomasti ajanut ohitse, ja jotkut saattavat nykytunnossa tuntua idioottimaisilta. Esimerkiksi englantilainen filosofi John Locke (1632–1704), joka tunnetaan erityisesti ajatuksesta vastasyntyneestä lapsesta tyhjänä tauluna (tabula rasa), oli sitä mieltä, että lapsia ei tulisi pukea lämpimästi ja aamuiset kylmät jalkakylvyt ovat hyväksi lapsen kehitykselle.

Nykyisin kasvatus- ja koulutusjärjestelmä on monessa maassa kansallisesti ohjattua, vaikka samalla usein korostetaan kasvattajien ja opettajien itsenäisyyttä. Kansallinen ohjaus, joka yleisimmin toteutuu velvoittavien opetussuunnitelmien muodossa, pitää sisällään paitsi opetettavat sisällöt myös paljon oppimiskäsitykseen, opetuksen toteuttamiseen ja oppimisympäristöihin liittyviä tekijöitä. Tällä ohjauksella on suuri merkitys koulutuksen tasalaatuisuudelle ja kaikkien mahdollisuudelle saada yhtäläistä opetusta ja kasvatusta.

Usein opetussuunnitelmia ja muita toimintaa ohjaavia asiakirjoja vaivaa kuitenkin tietty historiattomuus. Opetussuunnitelma on todellisuudessa aina jonkinlainen synteesi aiemmista koulutukseen liittyvistä ajatuksista ja teorioista. Erilaisten historiallisten ja kulttuurillisten vaiheiden kautta on päädytty tiettyyn näkemykseen siitä, millainen opetus nähdään milloinkin arvokkaana ja parhaiten koulutuksen tavoitteita palvelevana. Opetussuunnitelma on aina sen hetkinen paras arvaus siitä, miten opetus tulisi järjestää, ja se sisältää aina valintoja eri vaihtoehtojen välillä. Useinkaan näitä vaihtoehtoja ei kovin hyvin avata tai kyseenalaisteta, vaikka kehityskulut olisivat voineet olla hyvinkin erilaisia kuin mihin on lopulta päädytty.

Eräs ongelma ohjausjärjestelmissä, joissa liikkumavaraa on vähän, on se, että ne eivät mahdollista kovin hyvin paikallisia innovaatioita, jotka parhaimmillaan vievät koko opetusalaan eteenpäin. Kasvatus- ja

koulutusjärjestelmiä arvioitaessa tulisikin katsoa keskiarvojen lisäksi yksittäisten koulujen käytäntöjä. Maailmassa on tuhansia hyviä päiväkoteja, kouluja ja muita oppilaitoksia – joka puolella maailmaa. Näistä monissa toteutetaan sellaista pedagogiikkaa, josta olisi hyvä ottaa laajemminkin opiksi.

Kun tarkastelemme koulutuksen kehitystä, on jälkikäteen helppo osoittaa onnistuneet kokeilut ja ammentaa niistä yhteiseen oppimiskäsitukseen. Kuitenkin silläkin uhalla, että osa kokeiluista epäonnistuu, niille on syytä varata mahdollisuus. Myös yksittäisten kasvattajien ja opettajien itsenäistä ajattelua ja pedagogista autonomiaa tulee tukea ja kunnioittaa juuri siitä syystä, että vain siten saattaa syntyä jotain kokonaan uutta. Järjestelmän tehtävänä onkin tunnistaa hyviä käytäntöjä ja levittää niitä kaikkialle.

Yksi tämän kirjan tavoitteista on laajentaa opetussuunnitelmiin liittyvää keskustelua ja tuoda siihen uusia ajatuksia sekä menneisyydestä että myös niistä näkymistä, joita mahdollisesti tulevaisuudessa saattaa olla näköpiirissä. Erityisesti tarkoitus on avata oppimiseen liittyviä kysymyksiä oppimisympäristöjen näkökulmasta, mutta myös oppimiskäsitys, sisällöt ja menetelmät ovat ohittamattomia kysymyksiä tässä keskustelussa. Jotta voidaan saavuttaa parempaa oppimista ja rakentaa parempia oppimisen tiloja, on tärkeä tiedostaa, mistä hyvät ajatukset perimmältään ovat kotoisin ja samalla levittää niitä entistä laajemmin.

Tehtävän vaikeus kulminoituu siihen, että koululla ja koulutuksella on monia tehtäviä. Yhtäältä tavoitteena on opettaa lapsille asioita, jotka auttavat heitä heidän elämässään, toisaalta olla turvallinen paikka, kun vanhemmat ovat töissä. Koulutuksen tehtävä on olla hyödyllinen monelle eri taholle: yksilölle, hänen lähiympäristölleen, työnantajalle, yhteiskunnalle, jopa koko maailmankaikkeudelle. Tätä johtuen koulutuksen tavoitteet ovat usein myös ristiriitaisia. Se mikä on yksilölle hyödyllistä voi olla yhteiskunnalle haitallista.

Myös puhtaasti yhteiskunnallisesti koulun tehtävä on ristiriitainen. Osaltaan koulutuksen tulisi säilyttää kyseisessä kulttuurissa ja yhteiskunnassa arvokkaana pidettyjä asioita. Samalla kasvatus- ja koulutusjärjestelmän tulisi olla yhteiskunnan uudistaja. Erilaiset näkemykset koulutuksen tehtävistä ja arvoista näkyvät sekä toimintatavoissa että -tiloissa. Nämä taas perustuvat lopulta näkemyksiin hyvästä ja arvokkaasta elämästä.

Sitä kokonaisuutta, jossa oppiminen tapahtuu, voidaan kutsua oppimisen tilaksi. Se kantaa mukanaan kaiken sen historiallisen, sosiaalisen ja kulttuurisen sisällön, joka on muokannut oppimista ja opetusta historian saatossa. Hyvän oppimisen tilan kehittämisen tulee lisäksi lähteä niistä tarpeista ja arvoista, joita tulevaisuudessa halutaan edistää. Se ei siis ole vain tila siinä fyysisessä merkityksessä kuin rakennus tai huone. Se ei myöskään ole vain tietty mielentila tai sosiaalinen tila. Oppimisen tila on kaikkea tätä yhdessä ja erikseen. Tässä kirjassa pyrimme esittelemään yhtäältä, mistä erilaiset pedagogiset ajatukset juontavat ja miten ne näkyvät sekä opetussuunnitelmissa että meidän psyykkisessä, sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössämme, siis todellisuudessa, jossa suunnitelmista tulee totta. Samalla haluamme herätellä kaikkia kokeilemaan erilaisia tilallisia ratkaisuja, pohtimaan ja muokkaamaan niin fyysistä kuin henkistäkin tilaa sellaiseksi, joka tukee hyvää oppimista.